

TERESA ABELLÓ I GUELL

EL CONTROL DE LA NATALITAT COM A MITJÀ REVOLUCIONARI
A PRINCIPIS DE SEGLE:
UN CAPÍTOL DE LA MEDICINA SUBMERGIDA

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Vol. I

Durant els últims anys del S. XIX, i pràcticament fins arribar a la Gran Guerra Europea, el moviment anarquista, com molts altres sectors socials, es trobà immers en una època de crisi. El moviment obrer havia vist fracassar els mitjans revolucionaris que, pensava, tenia al seu abast; els resultats de la "vaga general" ho feien ben palès; la revolució que hom creia pròxima, s'allunyava cada vegada més, i el descoratjament es generalitzava.

Davant d'aquest fet, el moviment llibertari, que té una manca de cohesió doctrinal evident, cercarà nous mitjans d'actuació que puguin fer concebre l'esperança d'accelerar la revolució, com ara l'il·legalisme, el naturisme, ... o el Neomaltusianisme. Aquestes tendències no comprometeran en cap moment al moviment en pes, però tindran una certa quantitat de seguidors, i en la major part dels casos, la seva aportació cultural no serà gens despreciable.

Com ja hem dit, la teoria neomaltusiana es forma en aquest context. En un moment en que s'han vist fracassar els diferents mètodes revolucionaris, s'intenta plantejar el problema d'una forma purament mecànica, fent un balanç dels elements que constitueixen les dues forces oposades, és a dir: la revolució i la reacció. Als elements tradicionals i coneguts, s'hi sumen la indiferència de les masses, i el que és molt important, les "preocupacions" familiars. En aquest plantejament, i comptant amb que la força realment revolucionària serà mínima, s'afirma que el factor bàsic estarà en els elements que puguin proporcionar les ciències físiques, químiques i naturals.

Aquest serà el punt d'arrancada de la teoria neomaltusiana que el 1894 formularà Paul Robin (1).

Malthus, l'any 1798, en el seu "Assaig sobre el principi de la població", havia posat de manifest la desproporció que hi havia entre l'augment de les subsistències i el de la població. Considerava que en aquest desequilibri radicaven tots els mals que patia la humanitat; la solució estava en limitar els naixements.

Aquesta teoria tenia pel seu caràcter científic un gran atractiu per a determinats anarquistes. D'acord amb les idees de Malthus, i en un intent de donar una sortida a l'anarquisme teòric, Robin defensarà l'ideari neomaltusià, considerarà que és important equilibrar els naixements a les subsistències, però descartarà la castedat voluntària defensada per Malthus, substituint-la per la selecció científica.

El punt de partida d'aquesta nova teoria, serà defensar que la felicitat humana està subordinada a l'equilibri constant entre les necessitats sentides per l'home i la possibilitat de poder-les satisfer; és a dir, entre el nombre de població i la quantitat de subsistències existents; segons cap a quin costat es trenqui l'equilibri, estarem davant d'una societat armoniosa, o bé dominada per la misèria.

Els seguidors d'aquesta teoria, s'agruparan en l'anomenada "Lliga de la Regeneració Humana", que s'extindrà per diversos països europeus, sobretot per França, Bèlgica, Alemanya (2) i també Espanya. Lluís Bulffi (3) serà el propagador del neomaltusianisme a Catalunya i a tot l'Estat Espanyol, mitjançant la creació d'una revista ¡Salud y Fuerza! i d'una forta campanya propagandística i de divulgació amb l'editorial "Salud y Fuerza".

El propòsit d'aquest grup és el de portar a terme una tasca educativa dintre del moviment obrer, perquè els sers humans prenguin consciència de la responsabilitat real que representa tenir fills. Preveuran un procés evolutiu que posarà a la classe obrera física i intel·lectualment al mateix nivell que la burgesia. La Revolució no serà més que l'etapa final d'un procés d'educació, el que ells en diran "la revolució de cerebros", a la que s'hi arribarà quan els futurs pares sapiguin ésser conscients respecte al nombre de fills que han de formar la seva família.

El control de la natalitat serà el punt clau d'aquesta teoria. Així, cada família milloraria individualment les seves condicions socials, materials i físiques, el que portaria a un millor desenvolupament intel·lectual.

La propaganda que es farà a l'Estat Espanyol, partirà d'un científisme educacional i d'un intent de reflexar el gran perill que per als futurs infants pot representar una manca d'higiene i també d'alimentació. ¡Salud y Fuerza!

publicarà articles parlant de l'evolució de l'espècie, explicant com és el cos humà, el seu funcionament i les seves funcions orgàniques, per arribar a la conclusió de que: "quand ils (eis treballadors) auront soumis à la raison l'acte procréateur, limité leur progéniture, quant ils auront volontairement appelé à la vie, la révolution sociale sera possible, proche, et fatale"(4).

Es evident, que per que aquesta teoria es pogués portar a terme, la col·laboració de la dona era fonamental. Sense voler entrar a tractar el tema del feminisme a principis de segle, si que hem d'aclarir que el tracte que dona a l'emancipació de la dona, fou un dels elements més positius i importants del Neomaltusianisme.

Apartant-se dels moviments feministes de principis de segle que reclamaven l'emancipació política i laboral de la dona (5), la van tractar des de dos punts de vista diferents. Per un costat, era la llibertat espiritual de la dona, tenint com a primer pas l'objectiu d'aconseguir una millor formació intel·lectual. Per altre, buscaran la seva alliberació física com a pas imprescindible per arribar a una autèntica emancipació. En aquest sentit, deia Paul Robin: "más alto aún que la del hombre, hay que proclamar la libertad de la mujer. Esta ha de ser dueña absoluta de su cuerpo" (6).

Fidels a la seva pròpia lluita social, consideraran fonamental per a l'alliberació de la dona, la maternitat lliure i conscient, la qual cosa portava en si l'assimilació i utilització de les pràctiques per controlar l'augment de la prole que ells preconitzaven.

L'equivalència: control de la natalitat = control de la maternitat, farà que aquesta reivindicació sigui la clau de la lluita feminista neomaltusiana. Aquest factor va ser un dels que van atraure més les crítiques, tant de dintre com de fora del moviment anarquista. De fet, tota la teoria neomaltusiana, va ser rebuda de molt diversa manera dintre del mateix moviment llibertari; no volem entrar aquí en els detalls de la crítica de que va ser objecte (7), solament assenyalar que alguns anarquistes de renom, com ara Josep Prat, se'n convertiren en ardents defensors, sobretot pel que tenia de moviment emancipador davant de la qüestió femenina (8). Es difícil, però, enquadrar seguidors o detractors a aquesta tendència en un o altre sector anarquista; les adhesions i els atacs, els haurem de veure sempre més a títol personal que no pas de grup. Així, per exemple, l'anarquista nord-americana Emma Goldman, no es pronuncià sobre aquesta teoria, però les seves opinions sobre el feminisme burgès i les conquestes laborals i polítiques aconseguides per les dones fins aquells moments, deixen entreveure una possible simpatia pels neomaltusians (9); l'anarquista individualista francès Armand, s'hi pronuncià clarament a favor (10); en canvi, Jean Grave, de la mateixa tendència i un dels més prestigiosos i respectats del món, la rebutjarà totalment, fins i tot en l'aspecte físic, cosa que no hem trobat en cap mes autor:

"Aquí yo descarto la cuestión puramente técnica de la eficacia de los medios preconizados por esos restrictores y su repercusión sobre la economía de los que los emplean; eficacia muy puesta en duda por los doctores. Lo que equivale a decir que llevan una falsa seguridad a los que quieren convertir.

Al llegar aquí confieso mi incompetencia en materia fisiológica y dejo la palabra a los más entendidos.

Descartaré igualmente la parte, no diré repugnante, sí término sería quizá un poco duro, pero seguramente desagradable, de los preparativos, cuya práctica debe tener en último término, por resultado, cortar el apetito" (11).

En aquest sentit, no podem deixar tampoc de fer esment a les duríssimes crítiques que els hi dedicà en tot moment el també anarquista Leopoldo Bonafulla (12).

Inevitablement, en parlar d'aquest tema, s'havia d'arribar al problema de l'avortament. La burgesia, i fins i tot els òrgans de govern, trobaren un excel·lent motiu per posar a l'opinió pública en contra de la "Lliga de

la Regeneració Humana" en parlar d'aquest tema.

Els neomaltusians es defensaren aferrissadament d'aquesta acusació; de fet, sembla que ha estat un dels atacs que més els va afectar, si més no, tenint en compte el gran interès que posen en la seva defensa, i és cert, que ja des que començà a aparèixer la revista ¡Salud y Fuerza!, puntuallitzen que "no se atenderán consultas sobre abortos" (13).

Aquest tema serà un excel·lent pretext per tal que els neomaltusians es puguin llançar de ple a la seva propaganda de les pràctiques anticonceptives en uns moments en que ja corrien el risc de resultar reiteratius en la seva propaganda:

"El aborto no es el neo-malthusianismo, ni admitimos tampoco que sea una desviación neo-malthusiana ya que la práctica de los medios preventivos nada tiene que ver con los abortivos" (14).

En el control de la natalitat, basaran no tan sols el seu rebuig a l'avort, sinó també la demostració de què és el mitjà per a evitar-ho:

"El aborto y el infanticidio, no nos interesan. Ni pedimos leyes para que se castiguen ni nos entusiasma, al contrario nos da pena, porque son cosas que se pueden evitar(...). Son una consecuencia de la sociedad capitalista que se obstina en esconder los medios preservativos del embarazo; son la prueba más exacta de que el neo-malthusianismo es necesario (...)" (15).

Malgrat que la filosofia neomaltusiana serà bastant més complexa i abraçarà més sectors dels que aquí exposem, hem de remarcar que en cap moment podem pensar que reflexa l'opinió anarquista al respecte, ans al contrari; va ser ferotgement atacada dintre de les mateixes files del moviment llibertari, tant o més del que ho va ser en qualsevol altre sector.

Volem deixar clar, que es tractava d'uns grups de tendència anarquitzant, per quina filosofia s'hi van sentir atrets força anarquistes, i també d'altres que no ho eren, però, en cap moment, l'ideal neomaltusià reflexarà la filosofia llibertària en aspectes com el de la família, l'educació o el control de la natalitat, per més que en molts factors coincidissin.

Pel que fa a l'educació, s'apartarà de la corrent pedagògica llibertària que dedica especial atenció a l'escola i es dedicarà a oferir una formació científica als adults; aquesta té un contingut prou definit com per fer evident el caire marcadament sexual que té el moviment, i aquest, és molt més clar durant els anys 1906, 1907 i 1908.

Malgrat que s'editaran nombrosos opuscles destinats a difondre la propaganda neomaltusiana, aquests seran solament explicatius dels avantatges d'aquesta filosofia, però, en general, no plasmaran aquesta, ni la seva evolució. Pel que fa a l'Estat Espanyol, la trobarem totalment reflexada en la publicació mensual ¡Salud y Fuerza!.

Durant el període d'anys resenyats (16), la revista viu la seva etapa més científica alhora que la més fecunda; de fet, podem dir que són fidels a la màxima expressada de que: "Venimos a divulgar el conocimiento de la ciencia" (17), en tot el que fa referència al cos humà, alhora que empalmen amb un tema tan atractiu pels anarquistes, com era l'evolució de l'home i el darwinisme; aquest punt, tingué el seu ressò en un llarg article que aparegué periòdicament a ¡Salud y Fuerza!, signat pel Dr. Antoni Guardia (18).

Sens dubte, aquesta qüestió, serà una de les que es van tractar de manera més seriosa, fent una anàlisi profunda i suposadament científica de l'origen i evolució de l'home, com també de les diferents teories existents fins al moment. L'objectiu que perseguirà Antoni Guardia, com ell mateix dirà, serà: "estudiar, en una palabra, no al hombre creado milagrosamente sino al elaborado en el seno de la tierra, al formado por un caso de gestación

seva tasca; sens dubte, són mètodes curiosos, que a part que els poguem trobar completament desfasats avui dia, ens fa sospitar una molt difícil posta en pràctica en aquell temps.

La publicació d'aquests articles on s'exposaven els mitjans preservatius de fecundació, van estar prohibits per la justícia espanyola; la revista va ésser segrestada, i s'obrí un procés a ¡Salud y Fuerza! (23); posteriorment, no trobarem més explicacions teòriques sobre aquest, únicament propaganda per afavorir la seva utilització (Vegi's documents reproduïts a l'apèndix).

La "Lliga de la Regeneració Humana", no es limità a una tasca educativa, sinó que en portà a terme una de pràctica; entre els seus mitjans d'acció, La Federació Universal comptava en facilitar als interessats, consultes amb metges i altres persones competents, a fi i efecte de poder facilitar la seva tasca de difusió, i al mateix temps complir amb un dels principis que ells predicaven.

Per a poder dur a terme per bon camí les seves teories, un control mèdic era necessari, com a mètode curatiu i també com a preventiu de possibles malalties.

La "Lliga de la Regeneració Humana" va comptar molt aviat amb metges simpatitzants amb les seves teories, per tal de poder atendre als subscriptors de la revista i als simpatitzants:

"Consultas sobre procreación sana, medios de evitar los embarazos, contraindicaciones en los casos de enfermedad, higiene sexual. Precios reducidos para nuestros suscriptores (...).

(...) pueden dirigirse a las direcciones que se indican:

Dr. M. Querol: Rda. San Antonio núm. 96. 1.1.

D^ªM^ª Dolores Caballé (Comadrona): Providencia, 51 (torre) Gracia" (24).

No serà fins a l'any 1906, que s'obrirà una clínica al Carrer Urgell núm. 92 pral. 2^a (xamfrà Diputació), on s'atendrà gratuïtament consultes sobre: pulmó, cor, medicina interna, malalties de matriu ("por una distinguida doctora de esta ciudad"), malalties de la infància, medicina general, i "enfermedades secretas y vias urinarias" (25).

La clínica, però, a l'igual que la revista, va ser tancada per la policia de Barcelona amb motiu de la publicació dels articles on es detallaven els mitjans per evitar l'embaràs, i no va tornar a ser oberta fins a l'any 1908 al carrer Tapineria núms. 27 i 29:

"Tenemos el gusto de ofrecer este nuevo local a nuestros suscriptores, amigos y lectores donde se ha instalado un espacioso Salón de Lectura y una amplia sala de curación donde prestarán sus servicios médicos notables especialistas de esta Ciudad. La visita de Clínica es gratuita para los suscriptores de ¡Salud y Fuerza!, bastando presentar la tarjeta de suscriptor o indicar el número de la misma" (26).

Malgrat tot, la clínica no va ser mai gaire ben vista pels òrgans de govern barcelonins, seguint una cadena d'obertures i tancades similar a la de la pròpia revista:

"(...) nos comunicaron la orden de clausura inmediata y supresión de cuantas muestras, rótulos y anuncios indicaran la existencia de la Clínica de ¡Salud y Fuerza! por no estar registrada conforme el Art. 65 de la Instrucción de Sanidad. En este caso se hallan salvo muy contadas excepciones todas las clínicas de Barcelona" (27).

A partir dels anys a que hem fet referència, el moviment neomaltusà al nostre país, no aportarà res nou pel que fa al control de la natalitat; els elements positius que proporcionà en el terreny de l'educació i divulgació

cientifista, quedaran esbaisats per les noves tendències en què paulativament anirà caient el moviment a Catalunya i per conseqüència a tot l'Estat Espanyol. Al menys fins on queda reflexat en la revista ¡Salud y Fuerza!, el moviment neomaltusià caurà en un atzucac que el portarà a la seva pròpia destrucció, en adoptar postures radicals que l'encaminaran a defensar l'eugenèsia.

Qualsevol dels intents per retornar a la puresa original la teoria neomaltusiana, serà en va, degut en bona part als aconteixements que l'any 1914 trastocaren Europa de rei.

NOTES

- 1.- Paul Robin, havia nascut a Toulon el 3-4-1837, en el si d'una família benestant. Finalitzats els seus estudis superiors, es dedicà a la tasca docent. Les discrepàncies que tenia amb el tipus d'ensenyança que s'impartia a França el feren abandonar la seva tasca el 1865. Aleshores entrà en contacte amb membres de la Internacional; participà en els fets de la "Comune" de París, el que l'obligà a exiliar-se. A proposta de Karl Marx, formà part del Consell General de la Internacional a Londres, però les seves tendències llibertàries, el feren abandonar ben aviat el càrrec.
Defensor de l'ensenyança laica, tornà a exercir el seu càrrec, però els entrebancs oficials no li permeteren posar en pràctica llurs idees sobre l'educació. Finalment dedicarà tots els seus esforços a la propaganda Neomaltusiana.
- 2.- Els diversos grups neomaltusians d'aquests països, així com els espanyols, formaven part de la Federació Universal de Lligues Neomaltusianes.
- 3.- Lluís Bulffi és un personatge fosc i desconegut del que tenim molt poques notícies. Era el dirigent principal de la "Lliga de la Regeneració Humana" a Catalunya i a Espanya.
- 4.- LUCCHESI: Néo.malthusianisme et révolution sociale. Le Libertaire, París, (29 jul./5 agost 1906).
- 5.- Vegi's les crítiques fetes per: GOLDMAN, Emma: La tragédie de l'emancipation féminine, París, L'En Dehors, s.a., IISGA.
- 6.- Cit. per OLIVÉ, E.: El moviment anarquista català i l'obrerisme (1900-1909) t.d.i., Universitat Autònoma de Barcelona, 1977, p. 149.
- 7.- Per la teoria neomaltusiana i les crítiques que va rebre vegi's ABELLÓ, T.: El Neomaltusianisme a Catalunya: Lluís Bulffi i la "Lliga de la Regeneración Humana", Tesi de Llicenciatura, U.B., Dep. Tarragona, 1979. També it., "El Neomaltusianisme i la qüestió social", Universitas Tarraconensis, núm. V, 1982-83, p.p. 105-112.
- 8.- El pensament de Prat en aquest sentit es posa de manifest a: PRAT, José: A las mujeres, Barcelona, Tip. Electra, s.a. IISGA.
- 9.- Vegi's nota 5.
- 10.- ARMAND, E.: La limitation raisonnée des naissances et la point de vue individualiste, París, L'En Dehors, s.a., IISGA.
- 11.- GRAVE, Jean: La sociedad burguesa y sus neo-defensores. La Revista Blanca, Barcelona, 150 (15-9-1904).
- 12.- BONAFULLA, Leopoldo: Generación Libre (Los errores del Neo.m). Barcelona, Bib. El Productor, 1905, IISGA.
- 13.- S. y F., 6 (1906)
- 14.- ít., 43 (1911)
- 15.- ít., 42 (1911).

- 16.- Es publicà de 1904 a 1914. Conservada íntegra al IISG d'Amsterdam.
- 17.- S. y F., 5 (1906)
- 18.- Ít. 7 (1906)
- 19.- Dr. A.G., "La antropología y la ciencia de la evolución", S. y F. 7 (1906)
- 20.- Extractes del programa de la Lliga de la Regeneració Humana, transcrits per: BULFFI, L: Dos palabras 1 (Nov. 1904)
- 21.- SUTOR, F.: Compendio de Generación, S. y F., 5 (1906)
- 22.- Ít., Medios preventivos de fecundación, S. y F., 8 (1906)
- 23.- El procés detallat a S. y F., 22 (1908)
- 24.- S. y F., 6 (Oct. 1906)
- 25.- Ít.
- 26.- Ít., 23 (1908)
- 27.- Ít., 30 (1909)